

dani neki hogy batarságosan küldhet pénzt nekem. Tekintetes Seres urat nagyon fogom kérni hogy ezen dologban eljárna mer már eléggé irtam leveleket és még én semmiben se részesültem. aszt gondolják hogy Párisba csak olyan könnyen lehet jutni, elég pénzemel kóstálja, hanem én annak örülök csak hogy élhetek, sok ezrin ide jönnek csak lehetne de nem lehet, én alázatosan meg kérem az egész tanácsot hogy egy kis segedelemmel vonának erántam ne csak gondolni hogy korbel vagy, én úgy viselem magamat min az legbetsületeseb ifjú mer ha rosszul viseltem volna nem volnék Párisba min az igyekezetemáttal jöhetem Párisba. én azon pénzt fordított volna tanulni, mer it olyan szabást tanulhatok amit egész világban nintz csak Párisba azért kérem azon pénzt, és ere fordítom. Csókolom kezit tekintetes urak ne fogjanak meg szerenczéntul, mer ha nem küldenék az egész igyekezetem fáradságom hijában csak, mer aki Párisba haza megy sokat kívánnak és azért odahaza szegényt valjak, kérem alázatosan csak akar mikor küldeni mer el nem megyek bivást küldhetik. Maradok igen tisztelője Mihalovics Sándor
Párisba 13-dik februáriusban 1845.

Boka Károly, az alföldi cigánykirály

A XVIII. század második felében kialakult magyar tánczenei forma: a verbunkos új zenei stílusként jelent meg hazánkban, melyből Bihari János (1764—1827), Lavotta János (1764—1820) és Csermák Antal (1774—1822) magyar nemzeti zenei nyelvet alkottak, „olyan nyelvet, amely alkalmasnak bizonyult a forradalmi magyar romantika eszmevilágának tükrözésére, eredményesen mozgósított a hódító napóleoni hadjáratok elleni nemzeti felkelésre, s előkészítette az 1848-as magyar forradalmat”. A verbunkos zenét 1800 óta a külföld is „magyar zene” néven ismerte, hiszen a magyar népzene csak az 1900 körül megindult gyűjtőmunka kezdte feltárni (Bartók, Kodály), s a feltárás egyik fontos feltétele a fonográf felalálása volt.

A verbunkos zene művelői, méginkább legtehetségesebb tolmácsolói közé tartozott a híres debreceni cigányzenész: Boka Károly (1808—1860). Régi debreceni cigányzenész dinasztia sarja volt, Debrecen szülője. Atyjának, Boka Sámuelnek, a város konvenciósi zenészenek hegedűje születt meg legelső hangként bölcsője fölött. Már a kisiskolás gyermeket is jobban érdekelte a könyveknél a hegedűje. Zenei tehetsége nagyon korán kibontakozott. Iskolatársaiból zenekart szervezett, s alig töltötte be 16. életévét, amikor a városban 20-24 tagú zenekarával nem mindennapi népszerűsége telt szert. Korán érett férfivá, mint ahogy korán vált hangszerének mesterévé is. 18 éves korában már családot alapított, Vékony Annát vette feleségül. Nemsokára népes család, kilenc gyerek zsbongta körül, s ő ezt a nagy családot egyszál hegedűjével tartotta el.

Boka kezében a hegedűnek különös varázsa volt. Könnyen könnyekre tudta fakasztani hallgatóját, de vidámságot is tudott csiholni a szomorúságból. Bravúros technikája, természetes előadásmódja, művészi átélése nagy vonzerő volt. Kortársai így nyilatkoztak róla: „Alakja szépnek mondható, szemei élénkek, tüzetlővelők voltak, s midőn hegedűjét állá alá illesztette, nyirettjűjűn oly átszellemlen nyugodott a fő, mintha művész vésője alól került volna ki, s ilyenkor a sziréni hangok a legutolsó pénzdarabot is kicsalták a hallgatók tárcájából.” Ismét mások véleménye: „Melengetett, borzalt és simogatott művészetének tüze, játékában semmi idegen elem nem volt, csak magyar zamat.”

Az 1840-es években Martinovicsnak volt Debrecenben híres cigányzenekara, de Boka jóval felülmúlta őt. Műsorán verbunkosok, hallgató nóták, palotások, csárdások szerepeltek. Városában, ahol a középkor folyamán beköltözött cigányság minden viszálykodás nélkül megfért a törzsökös debreceni polgársággal, nagyon népszerű lett, de a városban kívül is, az egész Tiszántúlon, szerte az Alföldön ismerték nevét. Nem eshettek meg családi ünnepek, sem Debrecenben, sem a közeli, s távoli vidékeken, ahol ne ő muzsikált volna. Az alföldi „cigánykirály” híre a debreceni országos vásárookra sereglett emberek sokasága vitte széjjel az ország minden tájára, sőt külföldre is. Hegedűjével évtizedeken át uralta Debrecen, a szabadságharc előtti évekig az Aranybika fogadóban muzsikált, de megfordult a Táncos Kovács-házban, s a Fehérlő szállodában, sőt Aranyiné ifiasszony vendéglőjében is. A vásárookra érkezők mind hallani akarták őt. Szerzeményeit először mindig városában mutatta be.

A nagyvásárookra érkezett vagonos ifjak napokig dárídóztak az Aranybikában. A könnyelműségükről híres gavallérok (Recsky András hevesi, Ibrányi Ferenc szabolcsi, Tarcsay Samu szatmári, Csernovics Péter bihari, Józsa Gyuri hevesi földbirtokosok) hetekig tartó dárídokban uszatták el az ősi földet. Ilyenkor Bokának és zenekarának lábáról hetekig nem került le a csizma. Ibrányi ilyen mulatozás alkalmából százezreknek lépett a nyakára. (Később el is szegényedett, Boka anyagi segítséget ajánlott fel neki, de büszke volt ahhoz, hogy elfogadja.)

Boka ezeket kerestet vonójával, szülője volt a város határában, s értékes háza a Várad utcában. A városi tanács 1846-ban felvette a város polgárainak sorába. A civis társadalomba való befogadása óriási elismerésnek számított a büszke városban. Az elismerés művészetének s emberségének egyaránt szólt. Debrecen tartári társadalma befogadta maga közé a kirekesztett cigányság fiát! „Talán az egyetlen cigány volt Magyarországon, akit még az urak is per maga szólítottak.” (Nem tegezték!)

A bőség kosarának birtoklása, a kitüntetés azonban nem tették Bokát elbizakodottá. Nem felejtette el, honnan indult, puritánsága, mintaszerű családi élete, szolgálatkészsége, nemes művészete sok barátot szer-

zett neki. Ennek igazolására csak annyit, hogy amikor házat készült venni, 130-an vállalták volna érte a kezességet.

Az 1848—49-es szabadságharcban egy ideig tábori zenekarvezetőként szolgált, hegedűjével jobban tudott lekesíteni, mint száz frázisokkal tüzdelt dikció. 1849 januárjában Debrecen a szabadságharc fővárosa lett, ideköltözött Kossuth Lajos, a magyarok Mózes (így jegyezték be nevét a város kapujánál bejövetelek) a kormánnyal, a magyar irodalmi élet színejárával. Boka ekkor már itthon tartózkodott, s Kossuthnak kedvelt muzsikusa lett. Kossuth kedvéért szerződött át a Bikából a kulturáltabb Fehérlő fogadóba, s hetenként néhányszor Kossuthnak és szűkebb környezetének muzsikált. Kossuth szerette a nótát, valamikor maga is fuvolázott, sokszor elmozdította Bokával kedvenc nótáját:

Megkövetem a téns' nemes vármegyét,
Hallgassa meg egy szegény lány kérését,
Szegény vagyok, azon kezdem panasgom,
Nincsen anyám, nincs rokonom, támaszom.

Volt szeretöm, felöltözött huszárnak,
Olyan szép volt, illet vón várkapitánynak,
Jaj de mit ér neki a szép ruhája,
Ha érette itthon hervad rózsája.

Sírva-ríva így kértem a vármegyét,
Mind hiába, nem láthattam sikerét,
Nem engedte haza, vissza szeretöm,
Szabadságért küzd most kint a harcmezőn.

Néha-néha maga Kossuth is énekelte érett, szépen zengő baritonján a dalt. Muzsikált Boka a későbbi aradi vértanúnak, Kiss Ernőnek is, s kortársak szerint nemegyszer „könyekre indította” hegedűjátékával a kemény hadfit.

Megfordultak Kossuthék Bokáék házában is, sőt bizalmas politikai megbeszéléseket is tartottak ott. A debreceni intermezzo azonban rövid ideig tartott, a dicsőséges tavaszi hadjárat után beborult az ég, az osztrák császár és az orosz cár kézfogása eldőltötte a magyar szabadságharc sorsát. Az utolsó felvonás zűrzavarában szétszéledt Boka hírneves zenekara, s csak hatan maradtak mellette az 1849. augusztus 2-i, debreceni vesztes csata után, amikor a győztesek előzőnlöttek és az anyagi tönk szélére juttatták a várost. Bokára, a nemrégiben még igen jómódú emberre otthonában csak a négy puszta fal meredt, nyoma veszett 100 aranyat érő cremonai hegedűjének is.

Gróf Zichy Ferenc országos főbiztos 1849. augusztus 13-án értesítette a város vezetését Görgey világozó fegyverletételéről, ugyanakkor elrendelte, hogy a várost estére a béke, s a győzelem öröme világozzák ki. A kivilágítási parancs ellen vétők számára szigorú megtorlást helyezett kilátásba. A tanács az utca kapitányok kötelességévé tette a kivilágítási parancs közhírré tételét, mely szerint „minden házigazda ezen estvére házainak utcára néző ablakait kényszerült kivilágítani”. Tanácsai jelentés szeriut a „mindenkülből kifosztott számtalan lakosnak alig volt mivel naponként éhüket enyhíteni a folytonos katonai száldozások, részint a jószágok lefoglalása miatt”.

Ugyanekkor, augusztus 13-án, a győztesek a Bikában mulattak Paszkevics herceg és Zichy kormánybiztos részvételével, s odaparancsolták Bokát, hogy zenekarának meglévő tagjaival együtt gondoskodjék szórakoztatásukról. Boka engedett az erőszaknak, de hogyan? Rongyokba öltözött, papucsban lépett a fényes öltözetű, diadalmamortól sugárzó arcú nagyurak elé zenekarával együtt. Szemében egy levert nemzet könnye ült, arcán mélyeség bánat feketesége. Pillanatil szótlanul állt, aztán merészen ezt a nótát kezdte játszani: „Megvirrad még valaha, nem lesz mindig éjszaka a magyarra”, s könnyei záporoztak a hegedűjére. Az idegen tiszték némelyikét is megkönyeztette a látvány, s a melabús melódia. Zichy, Haynau megbízottja azonban észbe kapott, pillanatok alatt felmérte a helyzetet, s leintette a zenekart. Boka ekkor hirtelen átszapot a verbunkosok derűt, optimizmust sugárzó világába, muzsikája daccal, bizakodással volt tele, egy muzsikós cigány a nép élni akarását kiáltotta világgá városának legválságosabb idejében.

Haynau rémuralma, mint fekete szárny terült az országra, majd Bach átkos rendszere következett. Szoboszlai Pap István, a tisztántúli egyházkerület superintendense, báró Brémer László nagyváradi megyéspüspök 1849. augusztus 22-én kelt körlevelének mintájára ugyancsak „hűségkeltő körlevelet bocsátott ki”. A császáriak felforgatták a várost, hogy megtalálják Kossuth diszkocsiját, melyet egy szebeni polgár: Comens Salveus Bem tábornok által küldött Debrecenbe ajándékol. Állandósultak a házkutatások, különösen a kereskedőknél, akiknél tiltott képeket, nyomtatványokat kerestek. Hajtóvadászatot indítottak olyan könyvek után, melyek bekötötáblájában Kossuth képe rejtőzködött, s bizonyos kendők miatt, melyeken, ha megnevesítették, szintén Kossuth képe tűnt elő. Drevenyák királybiztos szeptember 9-re a róm. katolikus, majd szeptember hatodikára a református Nagytemplomba rendelte a városi tanácsot és a lakosságot, hogy „a háború szerencsés bevézéséért” tartsanak háláadó istentiszteletet.

Bokát ilyen körülmények között nem vette le lábáról a reménytelenség. Volt ejere mindent előlről kezdeni és újra harcba lendülni hegedűjével. Míkor a germanizálás minden irányban megindult, s a hangversenyek műsorát még a legmagyarabb városban is német-magyar nyelven kellett kinyomatni, Boka nem szünt meg népe igazáért a muzsika fegyverével hadakozni. Nyakába vette az Alföldet, majd zenekarával együtt felkereste Lengyelországot, Berlint, Hamburgot, Párizst, hogy hegedűjével barátokat szerezzen a magyarságnak.

„Keleti szépségű” Róza lányát 1855 novemberében, az ugyancsak híres cigánymuzsikus család tagja, Patikárus Ferkó (1827—1870) pesti cigányprimás, több (főleg csárdás) tánc szerzője, akinek muzsikájáért maga Liszt Ferenc is lelkesedett, vette feleségül. Ferkó valósággal kimuzsikálta magának Boka Rózát. Boka Pesten, a Vadászkiút szállóban lakott. Ferkó szerenáddal tisztelte meg, s nagyrészt Boka szerzeményeit játszotta. A figyelmesség annyira meghatotta Bokát, hogy másnap igent mondott a lánykérésnek. A lakodalmot két napig tartott a debreceni Fehérlóban. A vőfélyek Lisznyai Kálmán költő és Vahot Imre író voltak.

1857-ben Latkóczy Lajos megfestette Boka arcképét. A képet a Nemzeti Múzeum képtára őrizi. A zene-szerzés területén Boka nem érte fel Bihari, Csermák, Lavotta szintjét. A komponistánál az interpretátor sokkal nagyobb volt benne. Mikor veje, Patikárus Ferkó 1858. november 25-én a debreceni színházban hangversenyezett, Boka is fellépett saját szerzeményeivel (Kesergő, Boka érzelgője, Gyendai csárdás stb.). Legidőtállóbb szerzeménye a Kesergője, mely 1885-ben Zsadányi Armand, majd Abrányi Kornél átíratásában Rózsavölgyi kiadványaként jelent meg.

Bokától a tréfa sem volt idegen. Az egyik cigánybálon vonakodott elvállalni az előtáncosságot. Józsa Gyuri „nábob” rábeszélésére végre is elvállalta azzal a kikötéssel, hogy Józsa Gyuri 200 Ft-ot fizet neki, ha megneveteti. A nábob mindenbe beleegyezett. Ekkor Boka megparancsolta társainak, hogy vessék le csizmáikat is dobják ki az ablakon. Repültek a csizmák, s a következő parancsszóra a gazdáik is rohantak csizmáik után. Mindegyik elsőnek akarta visszahozni a csizmáját, hogy ő legyen a furcsa „versenyben” a győztes. Valóságos közelharcot vívtak egymással a mezítlábások. Józsa Gyuri hasát fogta a nagy nevetéstől, úgy gyönyörködött a nem mindennapi versengésben, aztán átadta Bokának a megígért 200 Ft-ot. Boka a pénz szétosztotta versengő társai között, legtöbbet persze a „győztes” kapott.

Hamar eljött azonban az idő, amikor a sírásnak, kacagásnak Boka számára egyszerre vége lett. A nyugtalan, sok fáradsággal, éjszakázással tüzdelte életmód felőrölte életerejét. 1860. július 11-én örökre letette hegedűjét és elment Bihariék után. A városi tanács saját halottjaként temettette el. Mikor koporsóba tették, „két férfi könnyezve nyomott csókot hideg homlokára”. A kollégiumi Kántus tiszteletből énekelt, Bocsányi karnagy vezényletével Debrecen összes zenekara Boka szerzeményeiből játszott, Révész Imre mondott gyászbeszédet, s diszruhás hajdúk kísérték a koporsót a temetőig, s véghetetlen sorban a város lakosságának ezrei.

Boka Károly hamvait a felszabadulás után a város átszállította a Köztemetőbe. A Fazekas Mihály, Révész Imre, Könyves Tóth Mihály és a Magyar család sírjainak közelében nyugszik. (Az ugyancsak neves cigányzenész családdhoz, a Magyariakhoz rokoni szálak fűzték.) Emlékét nemcsak egy debreceni utcanev őrzi, hanem a magyar zenetörténet is. Szerzeményei ma is gyakran felcsendülnek a rádió, a televízió műsorában.

Dr. Nyakas László

Két nemzet történetírója

Matunák Mihályról (Michal Matunak), a két nemzet történetírójáról — úgy tűnik — megfeledkezett a világ. Csak kevesen tudják, hogy halálakor mintegy hetvenkötényi történelmi munka maradt utána, mely értékes forrása ma is történetíróinknak.

Nagysurányban (szlovák neve Surany) született 1866. július 17-én. Középiskolai tanulmányait Érsekújvárott, Selmecbányán (Blanska Stiavnica) és Egerben végezte. Teológiát a besztercebányai (Banska Bystrica) papnevelőben tanult, majd 1877-ben beiratkozott a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem Hittudományi Karára ahol történelmi és egyházzenei szakon képezte magát.

1891—92-ben Szalatnyán (Slatina), Túrőcsuszácányban (Sucany) és Nagysurányban káplánkodott, majd Ruttkán hitoktató lett. 1893—1894-ben nevelői állást vállalt Véglegesen (Viglas) és Gödön. A sok vándorlás után mint segédlelkész került Kőrömbányára (Kremnica), ahol 1898-ig működött. Kőrömc jelentős változást hozott életében. Itt ismerkedik meg Križko Pál (Pavel Križko) történésszel, a város levéltárosával, akivel szoros barátságra lép. 1898-ban elvállalja a városi felső népiskola igazgatói állását Korpónán (Krupina). De itt is csak átmenetileg marad 1902-ig. Akkor elfogadja Besztercebánya meghívását a megürült plébánosi székbe. Ide vonul vissza szüntelen munkára, és itt tölti el történelmi kutatásai szempontjából hűz jelentős évét.

A Csehszlovák Köztársaság megalakulása után végleg szakít papi hivatásával, a Matica slovenskának és a Szlovák Történelmi Társulatnak dolgozik, majd 1922-ben ismét visszatér Kőrömbányára, ahol még tíz évet tölt fáradhatatlan munkával mint városi levéltáros. Itt fejezi be 1932. december 5-én munkában gazdag életét.

Irodalmi tevékenységének első állomása a budapesti szemináriumhoz fűződik. Ekkor írta meg *A magyarországi Bosnyák-család történetét*, s tanulmányával elnyerte Fraknói Vilmos 100 forintos jutalmát. Még mint teológus megírja *Nagysurány hajdani vára történetének vázlat*a című munkáját. Érdeklődése ez időben szülőföldjének ismert helyei felé fordul. Számatalan cikke jelenik meg az Érsekújvári Lapok, az Érsekújvár és Vidéke, a Nyitrai megyei Szemle és a Nyitrai megyei Közlöny című lapokban. Ezen előkészületei után jelenik meg a Századokban *Érsekújvár alapítási éve 1545* című nagy fontosságú munkája.